

РОЛЬ КООПЕРАТИВІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ

І. І. Кравчук, к. е. н., доцент

Житомирський національний агроекологічний університет

Здійснено аналіз наукових підходів до кооперації у сільському господарстві та визначені переваги кооперативних об'єднань. Виявлені проблеми функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні та накреслені перспективні напрями кооперування в контексті формування ендogenousного потенціалу сільського розвитку.

Постановка проблеми. Кооперативна форма організації як модель гуртування різних виробничих, інфраструктурних та соціальних суб'єктів села наразі не набула достатньої популярності на сучасному етапі сільського розвитку в Україні. Це зумовлено передусім низкою організаційно-правових проблем, що знаходяться у площині особливостей трактування обслуговуючих і сільськогосподарських виробничих кооперативів у чинному законодавстві [7], низьким рівнем державної підтримки кооперативного руху у сільському господарстві, відсутністю досвіду та інформації щодо створення кооперативів у сільській місцевості.

Ринково орієнтовані кооперативи в очах суспільства продовжують переважно асоціюватися з дрібним (а значить і другорядним) бізнесом. Кооперативи не перетворилися у потужні структури агробізнесу, їх роль в економіці країни оцінується як незначна [1]. Недостатньо поширюється досвід кооперування

особистих селянських господарств, фермерських господарств з організації виробництва, переробки, збуту та зберігання виробленої продукції (що в умовах нестачі фінансових ресурсів могло б підвищити рівень її товарності), а також досвід кооперування з надання різних видів послуг та диверсифікованих видів діяльності на сільських територіях. Отже, виникає проблема наукового обґрунтування подальших векторів формування кооперації в процесах сільського розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблем сільськогосподарської кооперації є науковими інтересами відомих вітчизняних економістів-аграрників В. Гончаренка, В. Зіновчука, М. Маліка, О. Могильного, Л. Молдаван, В. Полтеровича, Г. Черевка та ін. В їх працях здійснено теоретико-методологічне обґрунтування інституціональних, економічних, соціальних векторів формування кооперативного руху в аграрному секторі України, висвітлено досвід трансформації кооперативної ідеї у глобальному агропродовольчому бізнесі та соціально-економічні аспекти кооперативної взаємодії. Разом із тим, проблеми впливу кооперативів на сільський розвиток потребують окремих досліджень з огляду на специфічність його інституціонального середовища та конфігурації економічних відносин членів сільського соціуму.

Мета та методика дослідження. Мета даного дослідження – обґрунтувати переваги кооперування у процесі сільського розвитку та визначити чинники, що дозволяють ідентифікувати кооперативи як складову ендегенного потенціалу села. Методологічною основою дослідження стали діалектичний метод пізнання, системний підхід до вивчення економічних явищ, що відбуваються в процесі кооперації учасників на локальному рівні агросфери. Абстрактно-логічний метод використовувався для теоретичних узагальнень щодо ролі кооперативів у сільському розвитку та розробці перспективних напрямів та організаційних форм кооперування.

Виклад основного матеріалу. Поняття «сільський розвиток» у наукових дослідженнях використовується в контексті обґрунтування засад розвитку села, його соціального капіталу та сільської економіки, сільського підприємництва, сільських територій. Основним об'єктами досліджень є процеси соціо-економіко-еколого-просторової взаємодії учасників, спрямовані на виконання суспільних функцій сільського господарства (економічних, соціальних, екологічних) та економічного зростання життєвого простору сільського соціуму [12, с. 97; 9, с. 144]. В означеному контексті локальні ресурси села визначаються як ендегенний потенціал сільського розвитку, а кооперативи вбачаються

ефективною організаційною формою його забезпечення. В цьому сенсі перевагою кооперативних об'єднань є універсальність алгоритму їх створення, здатність до перепрофілювання (в разі необхідності) та адаптації до змінних умов зовнішнього середовища. Слід відмітити і реципієнтну здатність кооперативів до залучення інвестиційних ресурсів від міжнародних проектів і грантів, а також прояв ментальної особливості населення України до гуртування на виконання спільних дій.

В Україні у 2012 р. діяло 7769 господарських товариств, 41488 фермерських господарств (що обробляли 4340,8 тис. га сільськогосподарських угідь (у т. ч. 4220,2 тис. га ріллі)); 191 виробничий кооператив; 774 обслуговуючих кооперативів; 322 державних сільськогосподарських підприємства та 1721 сільське споживче товариство, 3,8 млн особистих селянських господарств. За експертними оцінками, лише 1 % особистих селянських господарств в Україні охоплено кооперацією (у Польщі – понад 50 %). Найбільшу питому вагу у структурі сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів займають багатофункціональні кооперативи (44,52 %). Частка заготівельно-збутових, переробних сервісних кооперативів становить 27,7 %, 13,84 %, 6,07 % відповідно [5; 8, с. 19].

Основними проблемами функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів є низький рівень державної підтримки їх розвитку, подвійне оподаткування та недостатній рівень професійних знань потенційних учасників щодо цілей і мети створення, особливостей оподаткування та господарської діяльності об'єднання, шляхів подальшого розвитку кооперативу [6; 3, с. 5]. До перспективних напрямів кооперування в контексті формування ендogenous потенціалу сільського розвитку пропонується відносити:

- кооперативи при сільських громадах, орієнтованих на реалізацію локальних мікроектів, зокрема на побудову та реконструкцію водогінних мереж, очищення водойм, ремонт доріг, прибирання вулиць, прокладення магістральних труб газопроводу, створення рекреаційної зони, сервісно-побутових центрів та центрів навчання, надання агропослуг тощо;

- багатофункціональні кооперативи із можливістю виконання диверсифікованих послуг;

- агрологістичні кооперативи, що орієнтуються на об'єднання збутових, переробних, сервісних обслуговуючих кооперативів, орієнтованих на формування регіональних продуктових ланцюгів (це дозволить мінімізувати логістичні витрати за рахунок «уніфікації трансакцій»), здійснювати прозорий контроль в межах кооперативної

системи, формувати організаційно-економічні передумови для горизонтальної та вертикальної інтеграції на мезо- та макроекономічному рівнях управління аграрною сферою);

- кооперативні регіональні центри інноваційного розвитку із відокремленими підрозділами координації кооперативної діяльності на локальному рівні, в яких об'єднуються локальні кооперативні ініціативи.

В контексті концептуального забезпечення сільського розвитку на кооперативних засадах важливим вбачається обґрунтування ролі управління та координації кооперативних процесів. У наукових дослідженнях сучасних економістів пропагується ідея самоорганізації населення до кооперування. Кооперація як форма економічної самоорганізації сільського населення вбачається механізмом забезпечення його інтересів на локальному рівні агросфери (у сільському соціумі) та сприяє сільському розвитку [10, с. 36; 11, с. 119; 4]. Водночас в реальних умовах господарювання діяльність кооперативів є об'єктом управління, для координації якого використовуються традиційний управлінський механізм (функції, методи, інструментарій), а ефективність управління проявляється у кількості активних фаз їхньої діяльності. Збільшення активних фаз діяльності кооперативів (умовно – їх «бізнес-циклів») свідчатиме про стійкість попиту на послуги та мотивації учасників. Вивчення означених аспектів дозволить у перспективі сформулювати та теоретично обґрунтувати управлінські засади кооперації у сільському розвитку.

Висновки.

1. Кооперація є ефективною організаційно-економічною формою сприяння сільському розвитку та передбачає соціо-економіко-еколого-просторову взаємодію учасників, спрямовану на виконання суспільних функцій сільського господарства (економічних, соціальних, екологічних) та економічного зростання життєвого простору сільського соціуму.

2. Перевагою кооперативних об'єднань є універсальність алгоритму їх створення, здатність до перепрофілювання (в разі необхідності) та адаптації до змінних умов зовнішнього середовища, реципієнтна здатність до залучення інвестиційних ресурсів від міжнародних проєктів і грантів.

3. До основних проблем функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні слід віднести низький рівень державної підтримки їх розвитку, подвійне оподаткування та недостатній рівень професійних знань потенційних

учасників щодо цілей і мети створення, інтеграції у регіональні та державні кооперативні системи.

4. Перспективними напрямками кооперування в контексті формування ендегенного потенціалу сільського розвитку є кооперативи при сільських громадах, багатофункціональні та агрологістичні кооперативи, кооперативні регіональні центри інноваційного розвитку.

Список використаних джерел

1. Зіновчук В. В. Організаційно-правові засади становлення сільськогосподарської кооперації в Україні / В. В. Зіновчук [Електронний ресурс] : Доступний з http://www.znau.edu.ua/visnik/2012_1_2/3.pdf.
2. Мазур А. Г. Регіональна парадигма суспільного розвитку / А. Г. Мазур. – Вінниця : Книга-Вега, 2007. – 159 с.
3. Малік М. Й. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК / М. Й. Малік, Ю. Я. Лузан // Економіка АПК. – 2010. – № 3. – С. 4–7.
4. Організація сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [Електронний ресурс] : Доступний з <http://credobooks.com/organizashhya-silskogospodarskix-obslugovuyuchix-kooperativiv>.
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] : Доступний з <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // Голос України. – 2010. – 4 груд. – № 229 (№229–230).
7. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України № 469/97 – ВР від 17. 07. 1997 р. (із змінами). [Електронний ресурс] : Доступний з <http://zacon.rada.gov.ua>.
8. Стимулювання економічного зростання на місцевому рівні / С. О. Біла, О. В. Шевченко, М. О. Кушнір, В. І. Жук [та ін.]. – К.: НІСД, 2013. – 54с.
9. Сталий розвиток територіальної громади: управлінський аспект : [моногр.] / Ю.О. Куц, В.В. Мамонова, О.К. Чаплигін та ін. ; за заг. ред. Ю.О. Куца. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. – 236 с.
10. Українська модель сільськогосподарської кооперації: етапи формування та розвитку / [Л.Ю. Беренштейн, О.С. Каденюк, С. С. Коломієць та ін.] / КМУ; Національний аграрний ун-т; Тернопільська академія народного господарства / Л. Ю.Беренштейн (наук.ред.). – К. : НАУ, 2002. – 100 с.

11. Ушкаренко Ю. В. Сільськогосподарська кооперація в еволюційному вимірі: монографія / Ю.В . Ушкаренко. – Херсон: Айлант, 2009. – 404 с.
12. Agriculture at a Crossroads. The International Assessment of Agricultural Knowledge, Science, and Technology for Development (IAASTD): global report (ed. by Beverly D. McIntyre...[et al.]), 2009. – 606 p.